

Bibliotheek van de zintuigen

'De meeste mensen houden niet zo van stilte'

Hoe klinkt de tijd? Hoe klinkt eenzaamheid? Hoe kun je geluid toevoegen aan een ruimte om de ervaring van die ruimte te veranderen? Interview met geluidskunstenaar **Elise 't Hart**, die graag een adoptiebureau voor huisgeluid zou willen beginnen.

Stilte... het is nog altijd onlosmakelijk verbonden met de bibliotheek. Niets mis mee natuurlijk, want als je kijkt naar het groeiend aantal studenten dat rust en concentratie zoekt in de bibliotheek, lijkt de behoefte aan stilte alleen maar groter te worden. Aan de andere kant is de bibliotheek ook steeds meer een plaats voor kennisdeling en sociale interactie. Er vinden allerlei activiteiten en ontmoetingen plaats, soms in de open ruimte, en er is steeds vaker een horecavoorziening die voor geroezemoes zorgt. De bibliotheek klinkt anders dan vroeger, dat is zeker. Maar welke geluiden passen nu het beste bij de beleving van mensen? Kun je een bibliotheek daarop ontwerpen? En houden mensen eigenlijk wel van echte stilte? Over deze en andere vragen praten we met Elise 't Hart, geluidskunstenaar en oprichtster van het Instituut voor Huisgeluid. We zitten in Café Americain, de horecavoorziening van de onlangs gerenoveerde Stadsbibliotheek Dordrecht, waar we af en toe onderbroken worden door een nogal luidruchtige koffiemachine.

Een jaar of twee geleden stuitte we op een presentatie van Meri Kytö, researcher en adjunct professor in geluidsstudies aan de universiteit van Oost-Finland. Zij onderzocht wat een goede soundscape zou kunnen zijn voor Oodi, de nieuwe centrale bibliotheek van Helsinki. Jammer genoeg is er uiteindelijk niets mee gedaan, maar het wekte wel onze nieuwsgierigheid. Ben jij ooit benaderd door een architect met de vraag hoe een gebouw moet klinken?

'Nee, maar ik heb het er wel vaak over met mensen. Wat mij heel erg is bijgebleven, is het geluidsportret dat ik gemaakt heb van een nieuw woonzorgcentrum in Utrecht-West. Die nieuwe centra worden extreem goed geïsoleerd, waardoor het er heel stil is. Beneden in het gebouw was de gezamenlijke ruimte waar gebijart werd en allerlei andere geluiden waren. Zodra je die ruimte verliet en de lift naar boven nam, naar de kamers van de bewoners, werd het doodstil. De meeste mensen wonen daar alleen en als je dan zo'n huiskamer binnenkomt, klinkt het meteen al eenzaam. Je hoort eigenlijk alleen het gesuis van de airco. Ik heb drie dames die daar woonden geïnterviewd en ze zeiden niet dat ze er echt last van hadden, maar ze vonden het wel erg stil omdat er helemaal geen geluiden van buiten doordringen. Af en toe hoorden ze de kleinkinderen van de bovenbuurvrouw rondrennen, wat eigenlijk best prettig is als je alleen bent. Die dames hadden allemaal hun eigen manier om de stilte op te vullen. Vaak ging meteen de tv of de radio aan als ze binnenkwamen.'

In die geluidsportretten hoorde je de soundscape van die kamers?

'Ja, ik neem heel veel geluiden op. De stilte in de huiskamer, bijvoorbeeld, maar ik vraag ook wat het eerste geluid is dat de mensen 's morgens horen, wat hun favoriete geluid is en aan welk geluid ze zich storen. Dat verzamel ik allemaal en plak ik als een soort collage bij elkaar, zodat het één soundscape wordt.'

Je zei net: het klonk meteen eenzaam als ze hun kamer binnenkwamen.

Maar hoe klinkt eenzaamheid dan?

'Dat heeft niet alleen te maken met geluid; je voelt ook dat ze alleen zijn. Ik was niet de enige die dat zo ervoer. Wat heel mooi was aan dit project: ik liet het geluidsportret horen aan iemand die niet in die woning was geweest. In dit geval was dat aan Danny Weijermans, (composer/sound designer en docent aan de HKU, Muziek & Technologie). Daarna vroeg ik: wat viel je op, wat hoorde je, wat voor mensen denk je dat daar wonen? En Danny zei meteen: je hoort de eenzaamheid. Dat had echt te maken met de stilte, het gesuis van die airco, die radio die meteen aangaat bij binnenkomst. Dus ik denk dat het bij dit soort gebouwen helemaal niet erg is als mensen af en toe

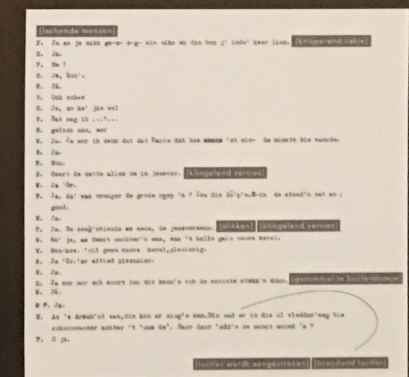
geluiden van buiten horen, zoals de vogeltjes of de buurvrouw die koffie aan het zetten is.'

Zou je dan ook bewust geluid toe willen voegen?

'Nou, een van de dingen die voortgekomen zijn uit dat project, is

Afbeeldingen van soundclips huisgeluiden op de website elisethart.com.

Transcriptie Adriaan: gespreksopname uit 1971 van het Meertens Instituut waar Elise de huisgeluiden aan heeft toegevoegd.

'Lastig een ruimte in te richten waar iedereen het geluid als prettig ervaart'

dat ik heel graag een adoptiebureau voor huisgeluid zou willen beginnen. Als je een geluid mist in huis, dat je dat in huis kunt halen.

Ik ben me op een gegeven moment bewust geworden van het belang van huisgeluid doordat ik voor de zoveelste keer ging verhuizen. Je moet dan altijd weer wennen aan de geluiden in je nieuwe huis, maar ik besefte ook ineens dat ik door al die verhuizingen heel veel geluid ben kwijtgeraakt. En toen dacht ik: wat zonde eigenlijk dat ik die deurbel van mijn vorige huis niet meer kan horen. Of al die andere geluiden die bij een huis horen en mede het karakter bepalen.'

Op internet vind je opvallend veel soundscapes van bibliotheken, waarin soms wel twee uur lang geluiden te horen zijn uit de studiezaal, zoals het omslaan van bladzijden, schrijven of typen en zuchtende mensen. Het is heel populair omdat mensen het rustgevend vinden.

'Ik kan me daar wel iets bij voorstellen. Op mijn website bied ik een gratis geluidenabonnement aan. Je krijgt dan maandelijks een nieuw geluid in je inbox, variërend van een knarsende dorpel tot gonzende kerkklokken en een kletterende regenbui. Een van die geluiden is menselijk geruis en toen ik dat rondstuurde, kreeg ik heel veel reacties van mensen dat ze het zo heerlijk vonden om ernaar te luisteren. Het was gewoon in een restaurant opgenomen, met dat mooie geroezemoes van mensen, waarbij er af en toe een stem bovenuit klinkt of iemand met een stoel schuift.'

Heeft dat dan ook met eenzaamheid te maken, dat mensen het fijn vinden om naar geluiden van andere mensen te luisteren?

'De meeste mensen houden niet zo van stilte. Ik weet niet precies waarom dat is. Ik heb een project van een halfjaar bij het Meertens Instituut gedaan en zat daar op een flexwerkplek. Tegenover mij zat een jongen die tijdens het schrijven met een koptelefoon op zat. Hij was met zeer ingewikkelde dingen bezig, dus ik vroeg op een gegeven moment: kan jij muziek luisteren en schrijven tegelijk? Nee, zei hij, het is witte ruis, moet je maar horen. En het was inderdaad zo'n shhhh-geluid. Ik vond dat heel fascinerend en ook wel weer een bevestiging dat in stilte werken niet voor iedereen is.'

Hoe kwam je bij het Meertens Instituut terecht?

'Ik kreeg de Werkbijdrage Jong Talent van het Mondriaanfonds, dat is een heel mooie beurs. Je kiest daarbij ook een mentor, en dat werd documentairemaakster Barbara Visser. Zij zei: we moeten een keer samen naar het Meertens Instituut, want ik denk dat daar iets heel interessants tussen jullie kan gebeuren. Dus, toen hebben we een afspraak gemaakt en het was inderdaad liefde op het eerste gezicht. Ik had al naar hun online Dialectenbank geluisterd, en ik zei: hebben jullie wel in de gaten dat in die opnames ook allemaal huisgeluiden te horen zijn? Daar hadden ze nooit bij stilgestaan, dus toen zijn we het project *Hoe klinkt de tijd?* gestart, waarbij ik uit die historische opnames allerlei huisgeluiden heb gefilterd die uit ons dagelijks leven verdwenen zijn.'

Aan de ene kant ben je dus bezig met het collectioneren van geluiden, terwijl je aan de andere kant ook geluiden toevoegt aan een ruimte. Denk je dat je door het toevoegen van geluid de perceptie van een ruimte kunt veranderen?

'Ja, elk geluid dat in een ruimte klinkt, draagt bij aan de ervaring van tijd en ruimte. Geluid, tijd en ruimte zijn sowieso heel erg met elkaar verbonden. Dus ik geloof zeker dat het op elkaar inwerkt.'

Wat vind je dan van het bewust toevoegen van geluid, dus het ontwerpen van soundscapes voor bepaalde ruimtes?

'Ik denk dat dat heel interessant kan zijn, sowieso om te onderzoeken hoe mensen daarop reageren. Ik doe mee aan een expositie van Kunstcentrum MU in Eindhoven voor de Dutch Designweek. *The Object is Absent*, heet het, en het gaat over het ervaren van objecten zonder dat die objecten er daadwerkelijk zijn. Dus ze worden uitgebeeld met dans en beweging, performances met stemmen enzovoort. Ik maak een installatie waarbij je een keuken hoort en daarbij gebruik ik niet alleen geluiden, maar ook woorden. Want als ik zeg "zoemende koelkast", dan kan bijna iedereen zich die koelkast inbeelden. Voor mij is dit een heel leuk onderzoek, want het gaat echt nog een stapje verder. Ik laat het geluid niet eens meer horen, maar benoem het alleen maar. Ik creëer dus een ruimte alleen met geluid. Maar ik kan me ook voorstellen dat je geluid toevoegt aan een ruimte om de ervaring van die ruimte te veranderen.'

En als het om de bibliotheek gaat?

'Hier in de bibliotheek lopen van die grote dikke buizen door het pand voor de luchtverversing. Die zorgen eigenlijk al een beetje voor witte ruis, zoals ik net omschreef bij die jongen in het Meertens Instituut. Ze zijn natuurlijk niet bewust toegevoegd, maar ik vind het heel prettig dat dat ruise hier klinkt. Terwijl de meeste architecten waarschijnlijk niet willen dat er zo'n buis door het gebouw loopt.'

Soms zijn de aanwezige geluiden al mooi genoeg. In de Petruskerk in Vught bijvoorbeeld, waar de bibliotheek in één ruimte zit met een museum en een activiteitencentrum. Daar staat een biljart waar regelmatig op gespeeld wordt. Dat geluid van die tegen elkaar tikkende biljartballen is zo perfect, daar hoeft je niks meer aan toe te voegen.

'Dat is ook het lastige: de een vindt het fijn om geroezemoes te horen en de ander geniet van het geluid van die biljartballen. Eigenlijk zou je voor ieder persoon een eigen geluidspakket moeten samenstellen. Dat je een koptelefoon kunt kiezen, bijvoorbeeld voor een ruimte waar je je wilt concentreren, en dan met het geluid dat daar voor jou bij past. Want het is voor iedereen zo anders.'

Er zijn geen geluiden die iedereen prettig vindt?

'Nee, dat denk ik niet. De een raakt geïrriteerd door het geluid van mensen die op de computer bezig zijn, dus dat getik op het toetsenbord. Terwijl een ander dat misschien juist een prettig ritmisch geluid vindt. Het lijkt mij dus heel lastig om een ruimte in te richten waar iedereen het geluid als prettig ervaart.'

'Ik heb een keer het geluid van boeken opgenomen'

Expositie Instituut voor Huisgeluid op Art Rotterdam 2019.

Dat is ook wel het moeilijke van jouw vak. De aanwezigheid van geluid wordt vrijwel nooit in positieve zin beschouwd. In de gesprekken die we hadden met architecten ging het altijd over het wegnemen van geluid.

'Dat is ook een van de redenen waarom ik het Instituut voor Huisgeluid heb opgericht. Juist om aandacht te geven aan de geluiden die zo belangrijk zijn. Als ik over mijn werk vertel, beginnen mensen vaak als eerste over geluiden waar ze zich aan ergeren. Dat ze altijd de hakken van de buurvrouw horen, of zoiets. Terwijl ik juist uitga van het positieve van geluid. Laatst stond ik op een kunstbeurs en daar was een meneer van een jaar of 75, denk ik, en die zei: ik herinner me ineens het gedruip van de kraan in een teltje bij mijn oma. Dat vond ik zo mooi. Gelukkig gebeurt dat ook vaak, dat je juist heel mooie persoonlijke verhalen krijgt.'

Wat historische geluiden betreft, denk je dat je die ook aan een gebouw zou kunnen toevoegen om mensen de geschiedenis van zo'n plek te laten ervaren?

'Ik ga een project doen hier in Dordrecht, in het Huis van Gijn. Bankier en verzamelaar Simon van Gijn (1836-1922) wilde dat zijn huis na zijn dood voor het publiek werd opengesteld, dus nu is het een ontzettend leuk museum. Het hele huis is nog precies zoals het was toen meneer Van Gijn er woonde. De oorspronkelijke indeling is bewaard gebleven, de meubels zijn nog intact en alle klokken tikken nog. Maar behalve die klokken, hoor je er geen huisgeluiden. Ik ben nu met de conservator in gesprek: hoe kunnen we mensen nog meer de ervaring geven dat ze terug zijn in die tijd? We gaan dus op zoek naar de geluiden die destijds in dat huis klonken en in een van de kamers gaan we dat geluid ook daadwerkelijk terugbrengen.

Om een voorbeeld te noemen: in die tijd droeg de huishoudhulp een grote sleutelbos bij zich omdat deuren en kasten altijd op slot gingen. De conservator vertelde: sinds ik dat besef, heb ik tijdens rondleidingen die sleutelbos bij me, want dat geeft dat ene speciale geluid.

In Museum Paul Tétar van Elven in Delft (16e-eeuws woonhuis, dat van 1864 tot 1894 werd bewoond door kunstschilder en verzamelaar

Paul Tétar van Elven) heb ik met een van de vrijwilligers rondgelopen om te kijken welke huisgeluiden we terug konden vinden. Zoals het porseleinen servies dat hij verzamelde, de oude deurbel, de krakende trap treden, de geluiden van die zware lades en sloten, want ook daar ging net als in het Huis van Gijn alles op slot. In Delft kan je de geluiden terugluisteren op de computer. In Huis van Gijn zullen ze eens in de zoveel tijd te horen zijn.'

Tegenwoordig hebben bibliotheken vaak een horecavoorziening en voor de gezelligheid staat daar dan Sky Radio op of zo. Helemaal fout, maar ja, wat moet je dan?

'Je kunt ook aan iets heel anders denken. Zoals wat ik laatst gedaan heb voor zes ambachtelijke bakkerijen. Samen met die bakkers ben ik op zoek gegaan naar de geluiden van brood. Hoe het klinkt als brood gemaakt wordt, de machines die malen, het platslaan van het deeg, maar ook het geluid van brood dat net uit de oven komt, want dat knettert een beetje. Ik heb uiteindelijk 72 geluiden opgenomen. Voor de bakkers was het heel leuk, want aan het begin zeiden ze dat er niet zoveel te horen zou zijn, maar aan het eind zeiden ze dat je zelfs aan het deeg kon horen of het luchtig genoeg was of niet. Dus ze merkten dat er eigenlijk best veel geluid is en dat dat ook heel belangrijk is voor het proces van broodbakken.'

Heb je al eens het geluid van een bibliotheek geregistreerd?

'Nee, maar ik ga dat nu wel doen! Ik heb een keer het geluid van boeken opgenomen. Dat dofte geluid dat klinkt als je een stapel boeken hebt en daar nog een boek bovenop legt. Maar dat is natuurlijk iets anders dan het geluid van een bibliotheek.'

Heb je een lievelingsgeluid?

'Een van de favoriete geluiden uit mijn eigen archief is het geluid van koffiezetten. Niet dat enorm harde geluid van die koffiemachine hier, maar zo'n zacht pruttelend koffiezetapparaat. Dat vind ik heel gezellig en gastvrij klinken.'

TEKST: JOYCE STERNHEIM EN ROB BRUIJNZEELS FOTO ELISE T. HART. MARISSA SPLINTER